

Vogels van de Zeeduinen.

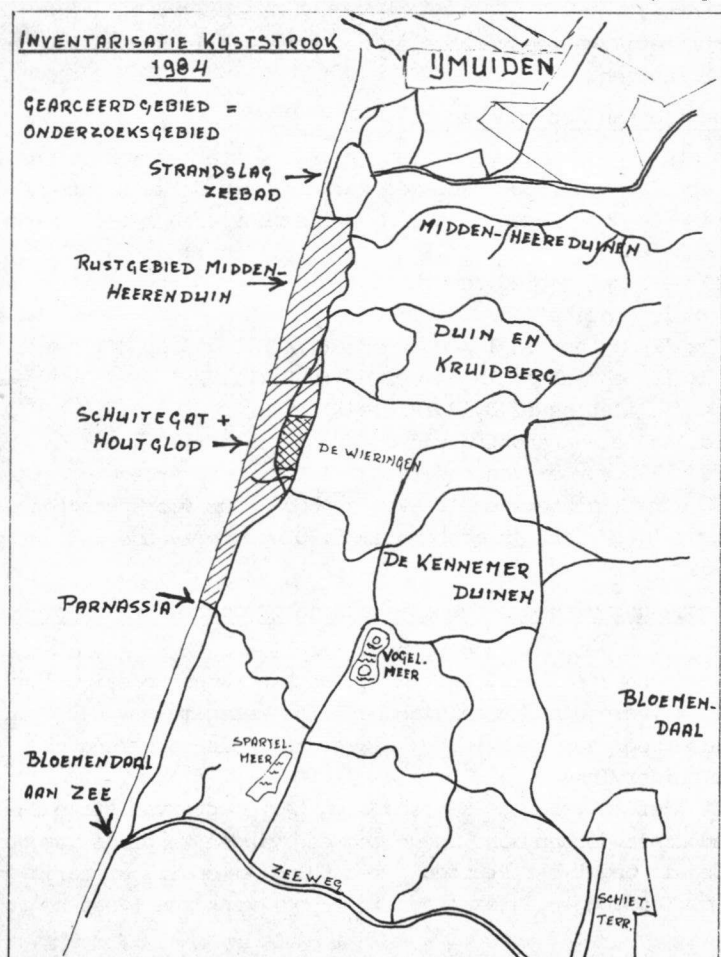
BROEDVOGELINVENTARISATIE KUSTSTROOK BLOEMENDAAL-IJMUIDEN

1. Inleiding en doel.

In de jaren zeventig is het kustgebied van Zuid-Kennemerland in het kader van de Avifauna West-Nederland geïnventariseerd op broedvogels. Sindsdien hebben er geen broedvogelinventarisaties meer plaatsgevonden. Om opnieuw een beeld te krijgen van de avifaunistische waarde van dit betrekkelijk ongestoorde kustgebied met zijn prachtige ongerepte duinvalleien, leek het ons zinnig om het kustgebied tussen Bloemendaal en IJmuiden weer eens te inventariseren op broedvogels.

De zuidgrens ligt bij het restaurant Parnassia in de gemeente Bloemendaal en gaat noordwaarts tot aan de strandslag IJmuiden-Zeebad, welke gelegen is in

KAART 1.

de gemeente Velsen. De lengte van dit gebied is globaal 4 kilometer. De oostgrens wordt gevormd door het fietspad Parnassia-Kattendel, de betonweg Houtglop-Zuidervlak en het karrespoor in het rustgebied van Midden-Heereduinen.

Gemiddeld ligt de oostgrens ongeveer 315 meter vanaf de zeereep. (zie kaart)

2. Methode van inventariseren en uitwerken.

De gevolgde inventarisatiemethode is afgeleid van de methodiek welke is ontwikkeld door de British Common Bird Census (zie 8). Enkele leden van de onderzoeksgroep hebben hier reeds mee gewerkt bij broedvogelinventarisaties in de Kennemerduinen in 1982 en 1983 (zie Fitis 81:3-4, 84:2).

Als handleiding werd gebruikt de "Handleiding broedvogelinventarisatie duingebied van Zuid-Kennemerland", welke als leidraad heeft gediend bij voornoemde inventarisaties. Gewerkt werd met kaarten, ontwikkeld door Rijkswaterstaat 1:2500. Deze schaal bevorderde de nauwkeurigheid bij het intekenen van de territoria.

De interpretatie van de verzamelde gegevens was in handen van Trini Heidweij en Henk Wijkhuisen.

3. De frequentie van het onderzoek.

We mogen stellen dat het weer niet de prettigste medewerker is geweest, met name in april en mei. Voor veel medewerkers werd de kans ontnomen om te gaan inventariseren door regenbuien, die veel samenvielen met de goede voornemens te gaan vogelen.

In totaal werd het gebied bezocht in:

maart : 2x 's ochtens (18/3 en 25/3)

april : 5x 's ochtens en 1x 's avonds (1, 4, 8, 15, 23, 30/4)

mei : 3x 's ochtens en 1x 's avonds (5, 9, 12, 27/5)

juni : 4x 's ochtens (2, 3, 17, 19/6)

Gemiddeld lag de aanvangstijd van onderzoek in april 's ochtens rond 7.00 uur 's avonds $\pm$ 2 uur voor zonsondergang. In mei werd vroeger gestart en wel rond 6.00 uur 's ochtens en 's avonds rond 2 uur voor zonsondergang. In juni werd gemiddeld gestart 's ochtens om 5.30 uur, 's avonds $\pm$ 2 uur voor zonsondergang.

1. Landschapsbeschrijving op vegetatiekundige grondslag (vlgs. Doing, zie 3).

Grofweg kan men het onderzoeksgebied opsplitsen in het Helmlandschap (*Ammophila* -landschap) en het Dauwbramenlandschap (*Rubus caesius*-landschap). Naast het zuivere dauwbramenlandschap ligt met name het hart van het onderzoeksgebied voor een deel in het dauwbramen-duindoorn landschap (Kattendel, Houtglop, Zuidervlak)

Daarnaast treffen we bij de Kattendel en ter hoogte van strandpaal 58.25 een duindoornlandschap aan. In de zeereep vinden we pioniersvegetaties, bestaande uit ondermeer stuifduin met Helm (*Ammophila arenaria*) met aan de binnenzijde Zandzegge (*Carex arenaria*), Rood Zwenkgras (*Festuca rubra* ssp.

arenaria) en Gewoon Biggekruid (*Hypochaeris radicata*). In tegenstelling tot de op de zeereep optimaal tot ontwikkeling komende Helm, treft men aan de binnenzijde vrijwel geen kensoorten aan. Kenmerkend zijn hier de struwelen van Vlier (*Sambucus nigra*) aan de binnenzijde van de zeereep, welke plaatselijk zoals in het rustgebied van Midden-Heerenduinen tot volle wasdom komen. Aansluitend bij de zeereep treft men een relatief jong complex van duinen aan, gewoonlijk bestaande uit samenhangende reeksen van duidelijke paraboolduinen met secundaire valleien. Het landschap bestaat uit een mozaïk van oecosystemen, waarvan op de kalkrijke duinruggen het Zanddoddegras (*Phleum arenarium*) en het Gewoon Fakkkelgras (*Koeleria cristata*) kensoorten zijn. Vooral op de noordhellingen vindt men veel Dauwbraam.

In de droge valleien wordt onder meer Schapegras (*Festuca ovina* ssp. *tenuifolia*) als kensoort gevonden binnen een lage, min of meer gesloten vegetatie. Plaatselijk treffen we struwelen aan van voornamelijk Liguster (*Ligustrum vulgare*).

Benoorden Parnassia vindt men langs het fietspad een strook van het dauwbraam-duindoorn landschap, dat later bij de Kattendel, het Houtglop en het Zuidervlak zich wederom manifesteert. Lage, ijle struwelen van Duindoorn en Vlier met relatief veel Dauwbraam vormen het landschap, met in het Houtglop enkele berkenbosjes, afgewisseld met struwelen van Liguster en Kruiwilg (*Salix repens*).

In het Houtglop en op enkele plaatsen in het Zuidervlak en de Noordreep vinden we bovendien een overgang naar kalkmoerasjes, voornamelijk gesitueerd in bontrechtters en langs een gegraven meertje in het Houtglop. Hier vindt men onder meer Knopbies (*Schoenus nigricans*) en Zeegroene Zegge (*Carex flacca*). Op enkele plaatsen komt bovendien nog Parnassia (*Parnassia palustris*), Bonte Paardestaart (*Equisetum variegatum*) en Herminium (*Herminium monarctis*) voor. Deze kalkmoerasjes zijn de overblijfselen van de rijkdom die ooit in de primaire valleien werd gevonden. Bij de Kattendel en het rustgebied van Midden-Heerenduinen vinden we bovendien kleine duindoornlandschapjes met Duinriet (*Calamagrostis epigejos*) en Kweekgrassoorten (*Elytrigia*), welke over het algemeen meer centraal in het duin worden gevonden.

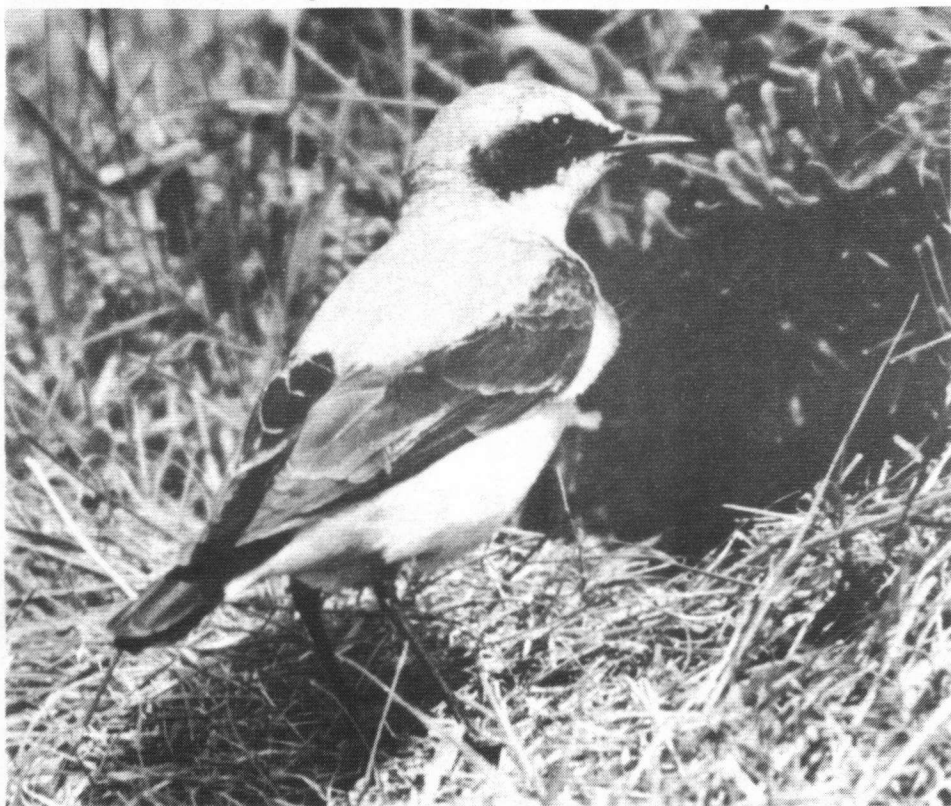
Tabel 1. Broedvogels van het duingebied tussen Parnassia en Strandslag Zeepad IJmuiden in 1984.

Soort	aantal terr	soort	aantal terr
1. Fazant	niet geteld	14. Roodborsttapuit	2
2. Meerkooit	1	15. Paapje	3 à 4
3. Scholekster	1	16. Nachtegaal	9
4. Houtduif	3	17. Sprink. rietz.	2
5. Koekoek	3	18. Grasmus	16
6. Kuifleeuwerik	1?	19. Braamsluiper	1
7. Veldleeuwerik	4	20. Fitis	25
8. Boompieper	4	21. Koolmees	2
9. Graspieper	17	22. Kneu	➤ 11
10. Winterkoning	8	23. Kl. Barmstij	1
11. Heggemus	19	24. Huismus	4
12. Merel	2	25. Ringmus	2
13. Tapuit	7 à 8	26. Ekster	4
Aantal soorten	26	Aantal territoria	152 à 154

Aantekeningen bij de territoria:

Kuifleeuwerik: Mogelijk heeft een paartje gebroed bij de strandslag Duin en Kruidberg. Waarnemingen van derden bevestigen ons vermoeden. Het paartje dat reeds jaren rond Parnassia broedde werd echter bij geen enkel bezoek waargenomen.

Tapuit: De interpretatie rond het Schuitemgat bleek voor ons een probleem. Aangezien er vermoedelijk twee paartjes broedden, doch geen zekerheid hieromtrent kon worden vastgesteld kozen we voor min. en max. aantal.

Tapuit ♂

Foto H. VADER.

Paapje: Een van de meest verheugende feiten was het broeden van zeker twee, maar wellicht drie paartjes in het kustgebied. In het Houtglop werd op 17 juni een ad. gezien, die een juv. voerde. Het vermoeden bestaat dat ook rond de Pepere Del een paartje broedde, mede dankzij informatie van derden. Voorts broedde een Paapje in het rustgebied van Midden-Heerenduinen.

Kneu: De reden waarom wij gekomen zijn tot de eenheid van » 11 zal menig voorgelaar duidelijk zijn. De verveuziteit van dit vogeltje slaat bij tijden over op de waarnemer.

6. Het Houtglop, het kroonjuweel van de Kennemerduinen.

Eén van de fraaiste duinvalleien, direct achter de kust gelegen, is het Houtglop. Vuyck beschreef de streek tussen Bloemendaal en IJmuiden als een orchideeënrijke streek. Door de voortgaande wateronttrekking is van de oorspronkelijke vegetatie weinig meer over.

Stond vroeger ruim een derde deel van het duin te boek als vochtig en rijk aan flora, thans beperkt dit zich tot enkele dieper gelegen valleitjes en bomkraters, waar 's winters water in staat. Men vindt hier nog enkele soorten als Parnassia (*Parnassia palustris*), Bonte Paardestaart (*Equisetum variegatum*), Slanke Duingentiaan (*Gentiana amarella* ssp. *uliginosa*) en een enkele Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*). Vernoemde soorten vormen met Knopbies (*Schoenus nigricans*) en Zeegroene Zegge (*Carex flacca*) de fragmenten van de eens zo uitgestrekte kalkmoerassen. Door de verdroging zijn deze oecosystemen veranderd in grote oppervlakten van dwergstruwelen met Kruipwilg (*Salix repens*) en Liguster (*Ligustrum vulgare*), afgewisseld door ruigere kruidvegetatie.

Ofschoon sedert 1977 een maaibeheer wordt gevoerd rond en in de bomtrechters en langs het meertje in het Houtglop, heeft de overige begroeiing van het Houtglop vrijwel ongestoord haar gang kunnen gaan. De toename van struwelen lijkt haar weerslag te hebben op de broedvogelbevolking:

Tabel 2 Broedvogels van het Houtglop en Schuitemat in de jaren 1967, 1975, 1984.

Soort:	aantal territoria in		
	1967	1975	1984
1. Fazant	niet geteld, wel als broedvogel aan te merken.		
2. Scholekster	-	1	1
3. Kievit	1	1	-
4. Wulp	-	1	-
5. Meerkooit	-	-	1
6. Houtduif	-	-	1
7. Koekoek	-	1	1
8. Boomleeuwerik	-	1	-
9. Boompieper	2	1	1
10. Graspieper	-	1	6
11. Witte Kwikstaart	1	-	-
12. Winterkoning	-	2	3
13. Heggemus	3	2	6
14. Merel	1	2	1
15. Tapuit	3	2	1 à 2
16. Roodborsttapuit	1	-	-
17. Paapje	-	-	1
18. Nachtegaal	-	2	2
19. Grasmus	1	1	4
20. Braamsluiper	-	1	1
21. Fitis	2	3	9
22. Kneu	3	5	5
23. Kleine Barmisj	-	-	1
24. Huismus	niet - geteld		4
Aantal soorten	12	18	19
Aantal territoria	18	27	49 à 50

Tussen 1967 en 1975 is het aantal soorten toegenomen met 50%. Het aantal territoria tussen 1967 en 1984 is toegenomen met zelfs $\pm 175\%$.

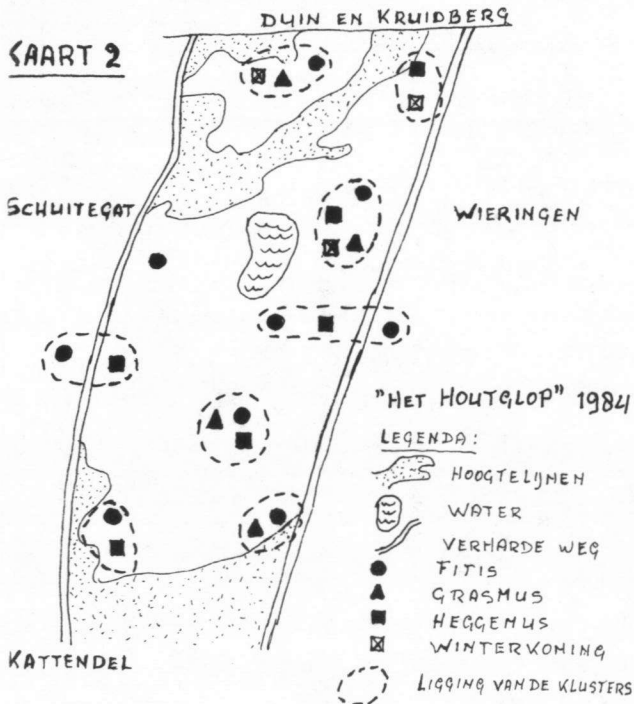
Een flinke toename laat de Heggemus, Fitis en Grasmus zien, terwijl in de zeereep de Graspieper enorm is toegenomen.

Heggemus, Fitis en Grasmus hebben met elkaar gemeen dat zij hun territorium vestigen in gebieden met enigszins ruige begroeiingen van grassen en kruiden, afgewisseld met struwelen. Zij zoeken hun voedsel meestal bij de grond tussen struwelen en ruige kruidvegetatie. Ook de Winterkoning mag graag in deze biotoop leven. (zie 11 en 13).

Bij het beschouwen van de territoria blijken de broedparen van deze soorten vrijwel in klusters bijeen te liggen (zie kaart 2). Het minder verstruikte centrale en midden-westelijk deel is kennelijk minder interessant als broedgelegenheid.

Bij de toename van de Graspieper in de zeereep zou wellicht de verruiging een rol kunnen spelen. Daarnaast zijn veel bunkers in de zeereep onder het zand gestoven en beplant, waardoor enerzijds de mogelijkheid tot broeden is vergroot en anderzijds wellicht minder verstoring optreedt. Tegenover de overige veertien soorten broedvogels mogen we resumeren dat de slechts 7 ha. grote Houtglop een bijzonder aantrekkelijke biotoop vormt binnen het kustgebied voor veel kleinere zangvogels.

7. Overige waarnemingen binnen het onderzoeksgebied.

Waargenomen werden een zeventiental soorten welke niet tot broeden zijn gekomen.

Het meertje in het Houtglop werd bezocht door een Dodaars, Wilde Eenden, een Wintertaling en Kuifeenden. Voorts werd de Kievit éénmaal foeragerend aan de oevers waargenomen, alsmede de Rietgors en de Rietzanger. Over het onderzoeksgebied vlogen enkele malen Bergeenden rond, welke vermoedelijk broedden rond de oostwaarts gelegen paraboolduinen. Onze harten gingen sneller kloppen bij het horen van de Wulp, doch deze vloog slechts enkele malen over zijn voormalige woongebied.

Ook werd het Visdiefje een enkele maal landinwaarts vliegend gesignaleerd met voer in zijn bek. Meldingen over succesvolle broedresultaten elders in het duin bleven echter uit.

De Torenvalk baltste een aantal malen in de zeereep, maar vond het hier kennelijk te winderig en week uit naar het binnenduin.

Andere vogels die werden gesignaleerd waren Zwarte Roodstaart bij Parnassia, Glanskop, Zwartkop, Tortelduif, Zanglijster, Kauw en Zwarte Kraai.

8. De waarde van het kustgebied als vogelreservaat.

In 1982 gaf de Vogelwerkgroep Haarlem een terugblik op de resultaten uit de Avifauna West-Nederland (zie 11, 13, 15). Van de in ons onderzoeksgebied gevonden broedvogels kan het volgende worden vermeld voor het duingebied tussen Zandvoort en IJmuiden.

Tabel 3 Voorkomen van een aantal broedvogels t.o.v. landelijk gemiddelde.

<u>soort:</u>	<u>voorkomen:</u>
Tapuit	73,0 maal het landelijk gemiddelde
Roodborsttapuit	19,4
Paapje	11,4
Veldleeuwerik	2,6
Boompieper	30,7
Grasmus	7,9
Kneu	13,7
Nachtegaal	121,5
Sprinkh.rietz.	21,7
Braamsluiper	25,0
Fitis	31,0
Kleine Barmisjs	36,0

Ofschoon e.e.a. moeilijk kwantificeerbaar is binnen het kader van dit verslag zal de Tapuit iets zijn teruggelopen, terwijl het Paapje een lichte toename zal geven t.o.v. het landelijk gemiddelde. Voorts zullen weinig grote verschuivingen hebben plaatsgevonden in deze tabel.

De achteruitgang van de Tapuit zou verband kunnen houden met de lage konijnenstand, welke veroorzaakt wordt door predatie van de vos. De Tapuit is namelijk mede afhankelijk van de konijnenstand (zie 4, 11).

Het Paapje geeft daarentegen weer een lichte vooruitgang te zien. Aanvankelijk was deze vogel geheel verdwenen uit het duingebied tussen de Zeeweg en IJmuiden (zie 15). Deze ontwikkeling loopt parallel aan de Amsterdamse Waterleidingduinen (zie 12) en ligt mogelijk in het dichtgroeien van de duinvalleien. Ofschoon het onderzoeksgebied een aantal potentiële biotopen kent voor grotere groundbroeders als Wulp, Kievit en Kleine Plevier, konden we deze vogels niet als broedvogels aanmerken.

Merkwaardig was dat de Boomleeuwerik niet is waargenomen binnen ons gebied. Enkele honderden meters landinwaarts werden wel zingende mannetjes aangetroffen. Kennelijk is de zeereep en omgeving te ruig voor dit aardige

zangertje. Resumerend kan gesteld worden dat het kustgebied van de Kennemerduinen en Natuurmonumenten, met name de rustgebieden, een groot aandeel heeft in de rijkdom die het kustgebied tussen Zandvoort en IJmuiden kent. Met name soorten van open duinlandschappen als Veldleeuwerik, Graspieper, Tapuit en Paapje vinden hier een onvervangbare broedgelegenheid. Daarnaast is het frappant hoe dicht de verstruikte valleien bezet zijn met kleinere zangvogels als Grasmus, Winterkoning, Fitis, Nachtegaal en Heggemus.

9. Medewerkers en woord van dank.

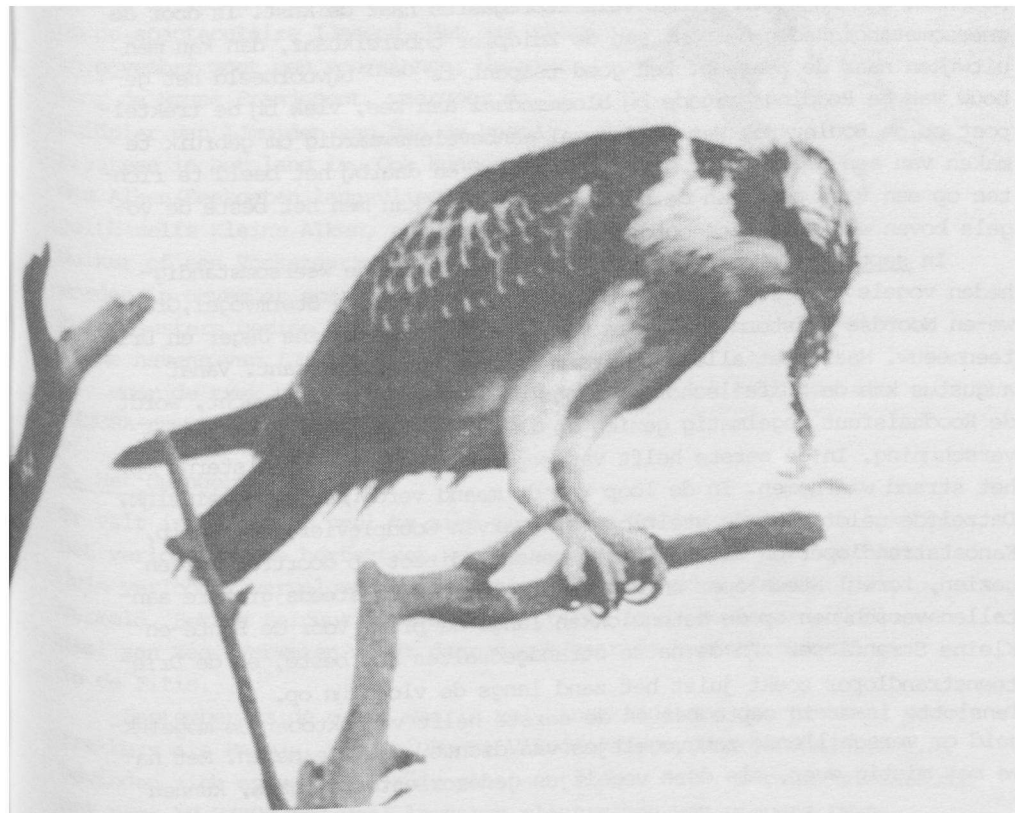
Aan dit onderzoek werkte mee; Henk en Trini Heidweiller, Jelle van der Helm, Olaf Morseld, Rob Effern, Ruud Prins en Henk Wijkhuisen. Zij danken de beheerders van de Kennemerduinen en Natuurmonumenten, respectievelijk de heren Dhont en de Boer, alsmede de directeur van de Stichting het Nationale Park De Kennemerduinen Ir.J.N.R.Bonjemoor, voor de verleende faciliteiten en voor hun geduld aangaande dit verslag. Tot slot willen wij het Hooogheemraadschap Rijnland bedanken voor de kostbare vergunningen die wij in maart 1985 hebben mogen ontvangen t.b.v. onze broedvogelinventarisatie in 1984. Hun tegenwerking en aanmaningen waren voor ons een grote steun.

Henk Wijkhuisen.

11. Literatuur.

1. Dhont, P.W. 1983. Verslag broedvogelinventarisatie "Het Nationale Park De Kennemerduinen 1982". uitg. Stichting het Nationale Park De Kennemerduinen, Overveen.
2. Dhont, P.W. et al 1984. Broedvogelinventarisatie 1983 in het nationale park De Kennemerduinen. Fitis 20:2, blz. 70-73.
3. Doing, H. 1974. Landschapsoecologie van de duinstreek tussen Wassenaar en IJmuiden. Meded. Landbouwhogeschool Wageningen no. 74-12.
4. Dongen, H. van 1974. Het duin, een rijke vogeltuyn. In: Meyendel, duinwaterleven. blz. 128-141. uitg. W. van Hoeve b.v. Den Haag.
5. Gallacher, Hugh P. 1984. Gids voor vogelonderzoek deel 1. uitg. Het Spectrum Utrecht. Prisma pocket no.2272.
6. Groot, C.de 1969. Inventarisatie broedvogels, Wieringen en Houtglop 1967. Fitis 5:4.
7. Heukels, H. en S.J. van Oostroom 1973. Flora van Nederland. 17^e druk. uitg. Wolters-Noordhoff n.v. Groningen.
8. International Bird Census Committee, 1969. Recommendations for an international standard for a mapping method in bird census work. Bird Study 16 page 249-255.
9. Londo, G. 1971. Patroon en proces in duinvalleivegetaties langs een gegraven meer in de Kennemerduinen. Dissertatie Nijmegen.

10. Projectgroep Strand-en duingebied 1984. Recreatief- en toeristisch ontwikkelingsplan strand en duingebied IJmuiden. Uitg. gemeente Velsen.
11. Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. uitg. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, 's Graveland.
12. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk 1982. Broedvogelinventarisatie 1982 in een gedeelte van de Amsterdamse Waterleiding-duinen.
13. Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981. Randstad en Broedvogels, Tilburg.
14. Vogelwerkgroep Grote Rivieren 1973. Handleiding voor het inventariseren van broedvogels in Nederland. Wetenschappelijke Meded. K.N.N.V. no. 96.
15. Vogelwerkgroep Haarlem, 1982. Rapport betreffende de Avifaunistische waarde van het duingebied tussen Zandvoort en IJmuiden. Uitg. VWG H'lem.
16. Wijkhuizen, H 1975. Broedvogelinventarisatie Wieringen en Houtglop 1975. Fitis 11:5.

VISAREND

Foto H. JADER.